

når man savner realoplysninger, og undertiden nærmer nogle af tolkningerne sig det rene gætværk eller overfortolkning. Enkelte steder nærmer analyserne sig »smalltalk«, hvor det er banaliteter, der berettes om.

Der eksisterer ikke mange bøger af denne type, og bogen er værdifuld både som billedanalyse og som dokumentation af fotografiets betydning som kilde til familiens og privatlivets historie. Bogen er velskrevet – og skrevet på et sprog, der er umiddelbart tilgængeligt for alle. Den vil helt sikkert kunne interessere mange flere end faghistorikere. Frem for alt vil den kunne give udbytte for alle, der selv er amatørfotografer.

Svend Aage Andersen

Kai Christensen (red.): *Kammermusikforeningen i 125 år*. (Kammermusikforeningen af 1868, 1994). 585 s., 360 kr.

I Kammermusikforeningen afholder man ikke koncerter, men møder. Dem har der været over 3.000 af siden det første, der fandt sted den 5. december 1868. En gang om ugen holdes der møde, fortælles der i en pressemedde-

lelse, uanset forholdene. Den opmærksomme læser af den registrant, som bogen får 90 procents vedkommende består af, vil dog konstatere, at der gik over et halvt år mellem møde nr. 1892 og møde nr. 1893.

Hver eneste koncert med besætning og repertoire er anført, og det skulle angiveligt gøre det muligt at få overblik over, hvilke komponister der har været foretrukket gennem tiden. Det er nu knap så sikkert, for det forudsætter, at Kammermusikforeningen har været trendsætter, og det er tvivlsomt. Det er mere sandsynligt, at den symfoniske musik tegner tendensen. Tekstmæssigt er der ikke meget at komme efter. Asger Lund Christiansen skriver på 10 sider de sidste 25 års historie, mens Erling Blochs artikel fra 100-årsbogen 1968 er genoptrykt. Resten er registrant og registre. Men glemmes må det ikke, at bogen indeholder nogle pragtfulde farvegengivelser af danske kunstneres »musikalske« motiver, f.eks. Jørgen Roeds portræt af Frederik Rung fra 1869 og Otto Haslunds herlige »Koncert« fra 1887. På den måde er det blevet en meget smuk bog, trykt hos Poul Kristensen.

Ib Gejl

HISTORIEVIDENSKAB

Carsten Bach-Nielsen og Per Ingesman (red.): *Kirken af levende Stene. Den grundtvigske tradition i dansk kirkehistorieskrivning*. (ANIS, 1994). 239 s., 198 kr.

En arbejdsgruppe af århusianske kirkehistorikere har i denne bog sat sig for at analysere en væsentlig side af deres egne faglige forudsætninger, nemlig det, de kalder den grundtvigske tradi-

tion. Man har taget inspiration af faghistorikernes historiografiske interesse, ikke mindst som den udmøntede sig i »Dansk historiografisk projektgruppe«, der med udspring i 1970'ernes historiografiske 'bølge' i løbet af 1980'erne udarbejdede den fremstilling af historie-fagets historie, der skulle blive til bind 10 af Gyldendals Danmarkshistorie. Fra disse inspirationskilder har man også hentet begrebet om en faglig tradition.

som den ene af redaktørerne, Per Ingesman, diskuterer i den indledende artikel. Som han gør opmærksom på, har en kirkehistorisk »tradition« en særlig side, nemlig det forhold, at det særlige objekt, den kristne kirke, rejser nogle specifikke spørgsmål på den ene side, og på den anden samtidig spiller med i en fortløbende *teologisk* diskussion, hvor kirkeforståelse og kristendomsopfattelse er centrale aspekter. Det betyder også, at kirkehistorien – i hvert fald sådan som de her behandlede teologer bedriver den – til stadighed har andre hensyn at tage, end dem som (sekulære) faghistorikere ville se som centrale og videnskabeligt relevante.

Det er i hvert fald tydeligt i disse analyser af en række Grundtvig-disciple, at de skriver kirkehistorie også som indlæg i en pågående diskussion om kirkeforståelsen. Det, der bandt dem sammen, var først og fremmest Grundtvigs bestemte syn på kirken og dens historie – med Jakob Ballings afsluttende formulering: »Kirkens historie, siger de som med én mund, er *menighedens historie* fremfor historien og teologiens og institutionernes, kirkepolitikens og kirkerettens udvikling (...) (V)el næsten overalt anskues det, der sker i menigheden som noget, der på én gang udtrykker en kristen formning af en forhåndenværende folkelighed og denne folkeligheds formende indvirkning på den til enhver tid overleverede kristendom«. Dertil kommer så en række andre grundtvigske yndlingsidéer, således at gruppen finder det berettiget at tale om »tradition i betydningen: fælles inspiration gennem flere generationer fra Grundtvigs måde at omgås kirkehistorien på« (s. 228).

Nu bør det rigtignok også tilføjes, at hovedparten af de behandlede kirkehistorikere er fra det 19. århundrede og for så vidt »før-videnskabelige«, idet de i hvert fald er fra før den erslevske vi-

denskabeliggørelse af historiefaget og med »en ringe udviklet teoretisk og metodisk bevidsthed« (Ingesman, s. 19). Flere af de behandlede kirkehistorikere har det indlysende vanskeligt i et dilemma mellem en moderne historisk videnskabelighed og den kristent-romantiske arv. Bogen koncentrerer sig – bl.a. i konsekvens heraf – om en side af disse kirkehistorikeres ideologi, mens videnskabsyn spiller en mindre rolle. Det synes at gælde for dem alle, at deres kirkehistoriske produktion – ud over at være udtryk for grundtvigsk kirkeforståelse – også er en intrikat blanding af historie og kristendomsforkyndelse. Fx hedder det om Ludvig Helveg (1818-83), som Carsten Bach-Nielsen skriver om, at han har det udgangspunkt, »at kirkehistorien er åndens historie, at det evige har manifesteret sig i historien, [og dermed] bliver hans formidling til en forkyndelse af, at ånden lever og virker blandt os danskere« (s. 131).

Selv om man selvfølgelig skal være varsom med faglige afgrænsninger, så betyder dette dog alt i alt, at en række af artiklerne mere er teologi end historiografi. I det mindste hvis historiografi beskæftiger sig med et sekulariseret (»videnskabeliggjort«) historiefags historie. Netop bestræbelsen på *også* at gøre kirkehistorien til frelseshistorie, gør i grunden disse kirkehistorikere lumske kedelige som historikere. Derimod er deres kirkehistoriske fremstillinger givetvis interessante som udtryk for teologiske holdninger og dermed som kilder til dansk kirkehistorie.

Susanne Gregersen har skrevet om den unge Grundtvigs kirkehistorieforståelse, mens Jakob Balling behandler den ældre Grundtvig. Thorkild C. Lyby analyserer P.C. Kierkegaard (1805-88) og Anders Nørgaard (1879-1943), Søren Jensen Frederik Helveg (1816-1901), Carsten Bach-Nielsen som nævnt Ludvig Helveg og Per Ingesman

Fr. Hammerich (1809-77), mens endelig Johannes B. Glenthøj tager sig af Fredrik Nielsen (1846-1907). De behandlede kirkehistorikeres betydning fremgår af, at »det stort set var dem og ikke andre, der (Anders Nørgaard naturligvis undtaget) skrev kirkehistorie overhovedet i de generationer, der her er tale om« (Balling, s. 231). Derved bliver denne bog et vigtigt bidrag til dansk åndshistorie i 1800-tallet.

Jens Chr. Manniche

Knud Peder Jensen og Steen Busck (red.): *Havkat mellem Hav og Himmel. En Bog om Leo Tandrup og om Historiens og Kunstens Nytte*. (Centrum, 1995). 232 s.

Når de store vækkere i den grundtvigske kreds var stedt til hvile under deres bautastene, så fik de et mindeskrift. Forfattet af vennerne, eleverne, tilhørerne. Om den store mands betydning for dem selv og for folkelivet. Ofte krydret med erindringer og anekdoter fra forelæsningsne og foredragene, fra privatlivet. Når manden var død, kunne bøet gøres op – og den store og savnede skikkelse kunne ikke hæve sin stemme fra graven og gøre indsigelse mod noget af det, der kom til at stå i bogen om ham. Han var endegyldigt med Minervas ugle fløjet ud i skumringen.

På mange måder minder denne bog om hyldeskrifterne for de grundtvigske koryfæer fra forrige århundrede – blot med den forskel, at den afhandlede person her er lyslevende og selv har haft en finger – og nok endda flere – med i denne storslåede fabrikation af den levende myte om dette århundredes største og væsentligste historiker, kunsthistoriker og folkevækker: (blandt venner) Leo! Han har i det mindste beredvilligt stillet sit fotografialbum og sine scrapbøger til disposition – ligesom han

selv har bidraget med optryk af en artikel i bogen.

Bogen prydes på omslaget af et oliemaleri af Leo. Vender man bogen, prydes bagsiden af hele to fotografier af Leo. Leo i Italien og Leo i lysthuset. Bogens flapper viser henholdsvis Leo ved skrivearbejdet og Leo i officielt foto. Smudstitelbladet viser Leo parret med et citat af Egon Friedell og efter et par vignetter af Leo som havkat og Leo som Blake's Newton, så møder vi atter et foto af Leo. Denne gang med et citat af selveste Baudelaire – men så skal vi også helt hen på side 11, førend vi møder Leo fotograferet, nu som student – und so weiter – und so weiter ...

Hvordan blev Leo til Leo? Hvordan var det at være sammen med Leo i den dannelsesproces? Hvad har Leo betydet – for sine elever, for dansk historiskrivning, for kunsthistorien, for livsbelysningen? Hvordan er Leos bøger blevet anmeldt? Hvor mange interviews har Leo givet? Hvor mange prutter har Leo slået?

Man har valgt at belyse disse vigtige emner i denne bog. Og således er det ikke et egentligt festskrift, hvor eleverne viser, hvad de har lært, hvordan de i mesterens skygge tackler deres metier som udøvende historikere. Jævnt hen skriver de som mesteren selv. Outsideren har skabt en række andre outsiders ved sin side. Men med så mange outsiders sammen, bliver det hele rigeligt inside. På mange måder er det en sympatisk bog, båret af en sympatisk tanke – men det er et spørgsmål, hvad størstedelen af denne røgelsesafbrænding egentlig rager offentligheden?

Blandt bidragerne møder vi også et par kolleger fra Historisk Institut, Jens Engberg og Steen Busck – og de gør det godt. Engberg fortæller historien om Leos selvvalgte faderskikkelse, C.O. Bøggild-Andersen. Hvordan Leo bedrog sig selv til at mene, at professoren